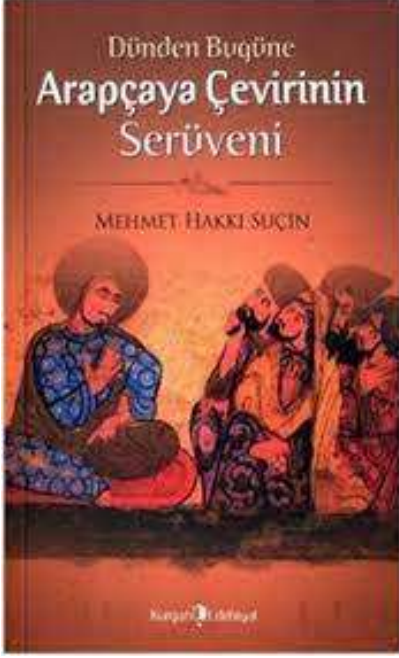

T1. Suçin, Mehmet Hakkı (2012). *Dünden Bugüne Arapça'ya Çevirinin Serüveni*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

Ercan BARAN¹

Boğaziçi Üniversitesinden Prof. Dr. Saliha Peker *Dünden Bugüne Arapça'ya Çevirinin Serüveni* adlı bu kitabın arka kapağına şunları yazar:

“Uluslararası çeviribilim çalışmalarında çeviri tarihi /tarih-yazını yöntemlerinin “yeniden düşünülme” üzere gündemde bulunduğu şu sıralarda eski ve yeni Arap dünyasındaki çeviri hareketlerini inceleyen bir tarihsel araştırmanın Türkiye’de yayınlanması fevkalade dikkat çekecek bir olgu. Kitapta, zaman içinde değişen Arap çeviri geleneği, geleneğin çeşitli evrelerinde etkin olan çevirmenleri, onların dilsel, dinsel, etnik kimlikleri, çevirdikleri bilim, felsefe metinleriyle ve daha pek çok çeşitli metin türleriyle, çevirmenlere hamilik yapan egemen kişi/kurumlarla oluşturdukları kültürlerarası alanlarından kopuk olarak ele alınmamış... Özetle, okurların ufkunu açacak, araştırmacıları düşündürülecek ve genel olarak çeviri tarihlerinin, bilimiyle, fikir evrimiyle, diliyle, edebiyatıyla kültür tarihlerine nasıl ışık tuttuğunu gösteren somut bir örnek, çözümleyici bir çalışma. Bütün bu özellikleriyle, aynı zamanda Arap dili ve edebiyatı, çağdaş Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça yazılı ve sözlü çeviri programlarında fevkalade yararlı olacak bir kitap.”²

Arapçayla ilgili nitelikli çalışmalarıyla tanınan Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Arapça Öğretmenliği Bölümü

Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin tarafından kaleme alınan, Arap Dili ve Edebiyatı Fakültelerinde, Arapça Öğretmenliği ve Mütercim Tercümanlık, lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenciler ve Arapça'ya ilgi duyanlar için bir ders ve sahaya giriş kitabı niteliği taşıyan bu eser, Kurgan Edebiyat Yayınları tarafından 2012 yılında okuyucuların teveccühüne sunuldu.

Kitap, kısa bir Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin tanıtımının ardından Prof. Dr. Azmi Yüksel’in anısına ithaf, sunuş sayfası bir giriş, üç ana bölüm ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır.

Yazarın kitabının sunuş kısmında Boğaziçi Üniversitesinden Prof. Dr. Saliha Peker kitapla ilgili düşüncelerini paylaşmıştır. Kitabın birinci bölümü olan giriş kısmında ise (s. 15-16), çevirinin İslam Medeniyeti üzerindeki etkisi genelinde ayrıca çevirinin İslam ve Arap ülkeleri üzerindeki etkisi özeli üzerinde durularak çevirinin önemine vurgu yapılmıştır. Giriş bölümünde çeviri hareketiyle başlayan kültürel canlanmaya, Emevi ve Abbasi dönemlerinde yapılan çevirilerin önemine vurgu yapılmış ve bu dönem kültürel canlanmanın birinci dönemi olarak kabul edilmiştir. Yani 9. ve 10. yüzyıldaki çeviri hareketi ankitenin İslam potasında erimesini sağlamıştır. Çevirinin ikinci dönemi olarak kabul edilen Endülüslü Medeniyetine vurgu yapılarak bu dönemde Arapça’dan Latince’ye yapılan çevirilerin önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu yapılan çevirilerin Avrupa Rönesansını öne çektiği üzerinde durulmuştur. 19. Yüzyılda yapılan çeviriler ise Arap düşüncesinin modernleşmesine zemin hazırlamıştır (Suçin, s. 17-20).

¹ Öğretmen, MEB & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Ankara, Türkiye), ercanbaran773@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9604-0300 [Tanıtma, kayıt tarihi: 21.03.2022-kabul tarihi: 20.04.2022]

² Mehmet Hakkı Suçin, *Dünden Bugüne Arapça'ya Çevirinin Serüveni*, Ankara 2012, Arka Kapak

Kitabın ikinci bölümü (s.21-61) ise Geç Emevi ve Erken Abbasi Dönemlerinde Çeviri adlı bölümdür. Bu bölüm, Bölgede Çevirinin Tarihsel ve Fiziksel Zemini, Emeviler Döneminde Çeviri, Abbasiler Döneminde Çeviri, Çevirinin Gerilemesi, Çeviri Etkinliğinin Destekleyicileri, Çevrilen Materyalin Niteliği, Dönemin Ünlü Çevirmenleri ve Çeviri Literatürüne Katkılar adlı sekiz kısımdan oluşmaktadır. Yazar bu bölümde özellikle Arap Devletlerinin çeviriye verdiği önemi vurgulayarak çeviride hamilik/mahmilik/patronajlık yapan kişi ve kurumları da ayrıca anlatır. Yazar bu dönemin çevirmenlerini de bu bölüme isimlerini vererek alır. Ayrıca yazar bu bölümde klasik dönemde çeviri bilimine katkıları olan Huneyn Bin İshak ve el-Cahız'ın da çeviri yaklaşımını ele alır.

Bu bölümde özellikle çeviri okulları ve Süryanilerin çeviriye yaptığı katkılar üzerinde durulmuştur. 332 yılında kurulan İskenderiye Okulu Yunan bilim ve kültürünün merkezi olması anlamında önemlidir. Süryanice çevirmenlerin öncüleri Yunanca'yı bu okulda öğrenmişlerdir (Suçin, s.22) Süryanice çevirmenlerin merkezlerinden birisi de Nusaybin'dir. Nusaybin Persler tarafından işgal edilince çevirmenler Urfa'da (antik adıyla Edessa, Süryani kökenli adıyla Ruha'da) sürdürmüşlerdir (Suçin, s.23). Iraktaki Hıra Süryanilerin çeviri yaptığı diğer bir merkezdir. Bu bölgede Hristiyanlığı kabul etmiş Abbâdiler yaşıyordu. Abbasi döneminin meşhur çevirmeni Huneyn Bin İshâk da bu kabileye mensuptu. Süryanilerin uzun süre çeviri faaliyetini sürdürdüğü diğer önemli bir çeviri merkezi ise İran'ın Güneybatısında yer alan Cundâşâbûr Okulu'dur (Suçin, s. 24). Diğer önemli çeviri merkezlerinden birisi de Harran'dır. Sabiiler (Mandenler) burada astroloji ve astronomi konusunda eserler vermişlerdir. Süryanilerin yaptığı bu çeviriler sayesinde orijinali kaybolmuş aslı Sanskritçe olan Kelile ve Dimne gibi eserler yok olmaktan kurtulmuştur (Suçin, s. 25). Emeviler döneminde devlet için önem taşıyan divan kayıtları başta Farsça ile tutulurken Arapça tutulmaya başlanması Emeviler döneminde dile verilen ağırlığı göstermesi açısından önem arz etmektedir (Suçin, s. 29-30). Abbasiler döneminde Çinlilerle 751 yılında yapılan Talas savaşıyla esir alınan Çinli askerlerden kâğıt yapımı öğrenilmiş ve kâğıdın imal edilmesiyle gerekli kültürel çeşitlilik oluşmuştur (Suçin, s. 34). Öyleki Abbasiler döneminde yapılan çevirilere iyi paralar ödendiği bilinmektedir (Suçin, s. 41). Burada çeviri ve patronaj konusu önem arz etmektedir. Çevirinin getirmiş olduğu bu çokseslilik Abbasiler devletinin gerilemesi ve Moğolların 1258 yılında Suriye'yi işgal etmeleriyle gerilemiş ve geleneksel muhafazakâr eğilimler güçlenince de bu çokseslilik önemini kaybetmeye başlamıştır. 8. ve 10. yüzyıllar arasında çevirinin patronajlığını/hamiliğini/destekçiliğini yapanları Suçin şu şekilde sınıflandırır:

- Abbasi halifeleri saray ve çevresi
- Üst düzey bürokratlar
- Araştırmacılar ve bilginler
- Sponsor aileler
- Çevirmenler (Suçin, s.42-43).

Bu bölümde İbn Nedim sadece Yunanca'dan çevrilen kitap sayısını yaklaşık 386 olarak verip çeviri dağılım şablonunu da kitabına koymuştur (Suçin, s.48). 8. ve 10. Yüzyıllar arasında çeviriler ağırlıklı olarak Hintçe, Pehlevice (Orta Farsça), Farsça, Yunanca, Süryanice ve Nabatçadan Arapça'yadır (Suçin, s.49). Dönemin kitapları belli bir amaçla çevrildiğinden Scopos Kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Dönemin en meşhur çevirmeni Huneyn Bin İshâk'tır (Suçin, s.50). Diğer çevirmenler İbnu'l Batrık, Yuhanna Bin Mâseveyh, Kustâ Bin Lûkâ, Sâbir Bin Kurre ve İranlı İbnu'l Mukaffa'dır (Suçin, s.53-57).

Bu bölümde çeviri yaklaşımlarına değinilerek Huneyn Bin İshak'ın yaptığı dinamik eşdeğerliliği önceleyen anlamsal çeviri önem arz etmektedir. (Suçin, s.60). O dönemin önemli bilginlerinde el-Câhız'ın Kitâbu'l Hayevân adlı eserinde verdiği çeviri ile ilgili görüşleri de önem arz etmektedir. Câhız

şiiir çevirisinin zor olduğunu çevrilemeyeceğini ileri sürmekte Arapların hikmeti transfer edilse bile, vezin denilen o mucize kaybolur diyerek şiirde çevrilemezliği savunmaktadır (Suçin, s.63, 64).

Kitabın Modernleşme Sürecinde Çeviri adlı üçüncü bölümü (s. 65-137) On Dokuzuncu Yüzyıldan Önce Çeviri, Fransa'nın Mısır'ı İşgali: Çeviri Napolyon Ordusunun Hizmetinde, Çeviri ve Reform: Kavalalı Mehmet Ali Paşa Örneği, İsmail Paşa ve Modernleşme, Dönemin Çeviri ve Terminoloji Yaklaşımları, Çevirinin Arapçanın Üslubuna Etkilesi adlı altı kısımdan oluşmaktadır. Yazar bu bölümde Arap Dünyası çeviri hareketlerini ağırlıklı olarak etkileyen Mısır ve Lübnan üzerinden verir. Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi ve Mehmet Ali Paşa döneminde yurtdışına gönderilen ilk burslu öğrenciler ve Mısır özelinde Tahtavi anlatılır. Yine bu bölümde çeviri problemleri, terimleştirme sorunları, dönemin çeviri ve terminoloji yaklaşımları ve nahda çevirmenleri verilir.

Bu bölümde Arap dünyasında 9. ve 10. yüzyılda altın yıllarını yaşayan çeviri Memlûklular ve Türkler sebebi ile gerilemeye başlar taki Napolyon'un Mısır'ı işgaline kadar. Napolyon'un Mısır'ı işgali aynı zamanda Araplar için yeni bir nahda yani uyanıştır (Suçin, s.65). Napolyonla gelen oryantalist çevirmenler Arap dünyası için bir şanstır (Suçin, s.67). Lübnan çeviri noktasında önde gelen Arap ülkelerindedir (Suçin, s.71). Cemal Abdunnâsır tarafından darbeye tahttan indirilen Kral Faruk'un dedesi Mehmet Ali Paşa'da Arap ve İslam dünyasında çeviriye önem vermiştir (Suçin, s.87, 88.). Mehmet Ali Paşa çeviriye önem vererek dört faktörü önelemiştir. Bunlar, matbaanın Mısır'da kurulması, yabancı dil öğreten okulların açılması, Avrupa'dan uzman transferinin akabinde Avrupa'ya burslu öğrenci gönderilmesi ve çevirmenlik eğitimi veren diller okulunun açılmasıdır. Çeviri hareketini hızlandırmayı sağlayan ilk matbaa 1822 yılında Bulak'ta kuruldu. Bundan önce kitaplar İstanbul'da basılmakta idi (Suçin, s.89). Mehmet Ali Paşa Avrupa'ya burslu öğrencide göndermeye başlamıştır. Bu öğrencilerin ilk gidiş tarihi 1813 yılıdır (Suçin, s.91). 1835 yılında süresi 5 yıl olan Diller Okulu açılarak bu okulun başına Paris'e öğrenci olarak giden et-Tahtâvî getirilir (Suçin, s.92). 1841 yılında Tercüme Kalemî kurularak Diller Okulundan mezun öğrenciler burada istihdam edilmiştir (Suçin, s.93). Diller okulu mezunları Avrupa'dan iki bini aşkın kitap çevirmiştir (Suçin, s.93). İlk dönem yapılan çevirilerde Süryanilerin ağırlığı ortada olup modern dönemin Süryanileri'de Suriye ve Lübnan'da yaşayan Hristiyan Araplar olmuştur (Suçin, s.92). Tahtâvî'ye göre Fransız şiirini Arapça'ya çevirmek imkânsız değilse de zordur (Suçin, s.92). Suçin, çeviride önemli sorunlardan birinin de terimleştirme sorunu olduğunu ifade eder (Suçin, s.111.). Kur'an-ı Kerim'deki yabancı kelimeleri tespit eden İbn Abbas'ın etimoloji ile ilgilenen ilk şahıs olması önemlidir (Suçin, s.118.). Ünlü dilbilimci Sibeveyh yabancı kelimelerin Arapçalaştırılabileceğini savunurken el-Cevherî ve el-Harîrî karşı çıkmaktadır (Suçin, s.121.). Ayrıca bu bölümde modernleşme döneminde çevirinin önemli isimleri olan Ahmet Fâris eş-Şidyâk, İbrahim el-Yâzicî, Anestâs Mârî el-Kermeli, Suleymân el-Bustânî, Curcî Zeydân ve Ya'kûb Sarrûf'u verir (Suçin, s.124.). Curcî Zeydân çevirinin gelenekten kopuş zeminini yarattığını da ifade etmektedir (Suçin, s.139.).

Kitabın dördüncü bölümü (Suçin, s.141-169) olan Günümüz Arap Dünyasında Çevirinin Durumu adlı bölüm Arap Dünyasında Çeviri Kurumları, Rakamlarla Arap Dünyasında Çeviri ve Mısır ile Türkiye'nin Çeviri Üretimi Açısından Karşılaştırılması adlı üç kısımdan oluşmaktadır. Yazar bu bölümde çeviri kurumlarının kuruluş aşaması ve yaptıkları faaliyetleri anlatır. Ayrıca yazar bu bölümde çevrilen kitap sayılarını, çeviri yapılan alanlar, eserleri en çok çevrilen yazarlar ve çeviri yapılan kaynak dilleri verir. Bu bölümde Mısır ve Türkiye çevirimi üretimi açısından karşılaştırılır.

Dış dünya Arapça eserleri başka dillere çevirmede başarılı olurken Arap dünyası için bunu söylemek zordur (Suçin, s. 148.) Çevrilen kitap sayıları verilerine bakıldığında Mısır'ın açık ara diğer Arap ülkelerinden önde olduğu görülür (Suçin, s. 149.) Mısır'a yakın çeviri yapan Arap ülkesi Suriye'dir.

Lübnan ise genel anlamda Arap ülkelerinin kitaplarını basan yerdir denilebilir (Suçın, s. 148.). 153 ve 156. sayfalarda Arap ülkelerinde en fazla çevirisi yapılan eser isimleri ve yazarları verilmektedir. İlerleyen sayfalarda Türkiye ile Mısır'ın çeviri üretimi sayısal verilerle karşılaştırılmıştır (Suçın, s. 163, 168.)

Kitabın sonuç bölümünde ise Süryaniler aracılığıyla 8 ila 10. yüzyıl arasında yapılan çevirilerin antik kültürün kaybolmasını önlediği ifade edilmektedir. Çeviri için önem arz eden İskenderiye, Urfa, Nusaybin, Harran, Gundişapur, Merv, Hira, ve son olarak Bağdat gibi bilim merkezleri klasik dönemde önemli görevler ifa etmiştir. Dini kaynakların yorumlanması da çevirinin önemini artırmış klasik Yunan kaynakları çevrilmiştir. Diğer taraftan İslam'da Mutezile gibi akılcı mezheplerin olması çeviriye önem atfetmiştir. Edebiyat eserleri çevirileri daha çok Fars ve Hintlilerden yapılmış Yunancadan ise o dönemin bilinen eserleri Arapça'ya çevrilmemiştir. 21. Ve 16. Yüzyıllarda ise tersine çeviri hareketi yaşanarak Batı'nın Arapça'ya çevrilmiş eserleri Batı dillerine çevirdiklerine şahit olmaktadır. İspanyada Arapça'dan Latince'ye yapılan çeviri hareketleri Avrupa'nın Rönesansının altyapısını hazırlamıştır. Yetmişli yıllardan başlamak üzere 15 Arap ülkesi toplamda 8749 kitap çevirisi yaparken Türkiye 11871, İran 10792, İsrail 10018, Almanya 239754, İspanya 209633 ve Japonya 124554 kitap çevirisi yayınlamıştır. Arapça'dan en çok çevrilen eserler arasında Binbir Gece Masalları, Kur'an-ı Kerim, Necip Mahfûz, Saddam Hüseyin, Halil Cibran (Cubrân Halil Cubrân), Gazzalî, Seyyid Kutup, Yusuf el-Karadâvî, İbn-i Arabî ve İbn-i Sina'dır. Yazarlara gösterilen ilgi ülkeden ülkeye değişmektedir. Yazar Aziz Nesin Suriye'de en çok çevrilen yazar sıralamasında ikincidir. Nobel ödüllü yazarımız Orhan Pamuk'un Suriye'de çeviride ilk onda bulunmaması Suriye'nin ideolojik boyutuyla açıklanabilir. Diğer ilginç bir nokta ise Türkiye'de çevrilen Arapça kitaplar sıralamasında Seyyid Kutup'un ilk sıralarda yer almasıdır. Verilen rakamlar ışığında Türkiye'de yapılan çeviri sayısının Mısır'dan iki buçuk kat daha fazla olduğu görülür Medeniyet yolunda çeviri insanlık için bir aydınlanma hareketidir (Suçın, s. 169, 178.)

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Çeviri hamisi yani destekçisi olduğunda var olabilmiş patronajını kaybettiğinde ise zayıflamaya başlamıştır. Klasik dönemde hamiler önemli kişilerken günümüzde ise hamiler genelde sıradan okuyucular olabilmektedir.